

Сердюк А.М. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу патрульної поліції України / А.М. Сердюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Випуск 1. – Том 3. – С. 76-81.

Сердюк Анна Миколаївна,
ад'юнкт докторантури та
ад'юнктури Харківського
національного університету
внутрішніх справ

УДК 342.1

Поняття та елементи адміністративно-правового статусу патрульної поліції України

У статті автор досліджує адміністративно-правовий статус патрульної поліції України. Визначено, що основним суб'єктом у сфері надання поліцейських послуг щодо забезпечення публічної безпеки і порядку є патрульна поліція. Наголошено, що кардинальна зміна правовідносин призвела до трансформації юридичного положення їх учасників, зокрема, адміністративно-правового статусу Національної поліції. Стверджується, що адміністративно-правовий статус індивідуалізує положення будь-якого підрозділу Національної поліції, у даному випадку патрульної поліції, так як визначає не тільки права і обов'язки, а й завдання і функції, організаційну структуру, форми відповідальності, компетенцію. Окремо розглядається адміністративно-правове закріплення порядку оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі та встановлення порядку виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Ключові слова: патрульна поліція, адміністративно-правовий статус, правовідносини, структура, права, обов'язки, відповідальність, принципи, система, взаємодія.

Понятие и элементы административно-правового статуса патрульной полиции Украины

В статье автор исследует административно-правовой статус патрульной полиции Украины. Определено, что основным субъектом в сфере предоставления полицейских услуг по обеспечению общественной безопасности и порядка является патрульная полиция. Отмечено, что кардинальное изменение правоотношений привело к трансформации юридического положения их участников, в частности, административно-правового статуса Национальной полиции. Утверждается, что административно-правовой статус индивидуализирует положение любого подразделения Национальной полиции, в данном случае патрульной полиции, так как определяет не только права и обязанности, но и задачи и функции, организационная структура, формы ответственности, компетенции. Отдельно рассматривается административно-правовое закрепление порядка оформления полицейскими материалов об административных правонарушениях в сфере обеспечения

безопасности дорожного движения, зафиксированные не в автоматическом режиме и установление порядка выявления у водителей транспортных средств признаков алкогольного, наркотического или другого опьянения или пребывания под воздействием лекарственных препаратов, снижающих внимание и скорость реакции.

Ключевые слова: патрульная полиция, административно-правовой статус, правоотношения, структура, права, обязанности, ответственность, принципы, система, взаимодействие.

Процес масштабних перетворень в економічній, соціальній і політичній сферах породив ряд негативних соціальних наслідків. Серед них можна виділити зниження рівня життя значної частини населення, спад промислового виробництва, збільшення зростання злочинів та інших правопорушень. Оцінюючи сучасну соціально-економічну ситуацію в країні, навряд чи можна поставити під сумнів той факт, що за останні роки суспільні відносини, які потребують правового регулювання і захисту, в тому числі з боку Національної поліції, змінилися кардинально. У цей період демонополізація багатьох сфер державної діяльності, перехід до вільних ринкових відносин, судова, адміністративна реформи та інші процеси поряд з позитивними досягненнями супроводжувалися ослабленням державного контролю в багатьох сферах життя суспільства, збільшенням рівня злочинності, девальвацією моральних цінностей, поширенням правового нігілізму та іншими негативними явищами. Зрозуміло, що кардинальна зміна правовідносин призвела і до трансформації юридичного положення їх учасників, зокрема, адміністративно-правового статусу Національної поліції.

Основним суб'єктом у сфері надання поліцейських послуг щодо забезпечення публічної безпеки і порядку є патрульна поліція України [1]. Тому питання сутності та структури адміністративно-правового статусу патрульної поліції України набуває актуального характеру.

У юридичній літературі цій проблемі приділяється недостатня увага, незважаючи на її очевидне науково-практичне значення. Даному питанню, та загальнотеоретичним аспектам адміністративно-правового статусу патрульної поліції України взагалі, присвятили свої праці такі вчені як: С.М. Гусаров [2],

О.С. Доценко [3], В.В. Конопльов [4], Є.В. Курінний [5], О.В. Негодченко [6], А.В. Панчишин [7], Ю.В. Сіроштан [8] та інші.

Метою даного дослідження є повний та всебічний аналіз поняття та елементів адміністративно-правового статусу патрульної поліції України. На підставі вищевказаних наукових праць будуть розроблені основні положення щодо удосконалення її адміністративно-правового статусу для підвищення ефективності діяльності та рівня захисту прав та свобод громадян.

Протягом останніх років вченими-адміністративістами, фахівцями в області теорії управління робилися активні спроби оптимізувати правовий статус органів внутрішніх справ. З цією метою був розроблений законопроект «Про органи внутрішніх справ», який, однак, до теперішнього часу не закріплений на законодавчому рівні [9].

Що стосується патрульної служби МВС України, то постанова Кабінету міністрів України від 20 травня 2015 року № 314 «Про утворення деяких територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» закріпила адміністративно-правовий статус Департаменту патрульної служби Міністерства внутрішніх справ як міжрегіонального територіального органу Міністерства внутрішніх справ [10]. Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг є Міністерство внутрішніх справ України [11].

Згідно Положення про патрульну службу МВС, яке закріплено наказом МВС України від 2 липня 2015 року № 796 до основних завдання патрульної служби можна віднести:

- забезпечення публічного порядку і безпеки; забезпечення безпеки осіб, захисту їх прав, свобод та законних інтересів; створення стану захищеності життєво важливих інтересів суспільства, сконцентрованих у його матеріальних

і духовних цінностях, нормальних умов життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ, організацій;

- попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню;

- забезпечення безпеки дорожнього руху; організація контролю за додержанням законів, інших нормативно-правових актів з питань безпеки дорожнього руху [12].

Таким чином, наведений аналіз свідчить про спробу якісного переосмислення та нормативного врегулювання адміністративно-правового статусу патрульної поліції України.

Перш ніж розглядати поняття та елементи адміністративно-правового статусу патрульної поліції України, необхідно зупинитися на аналізі таких понять як: «статус», «правовий статус», «адміністративно-правовий статус».

У словнику С.І. Ожегова поняття «статус» визначається як правове положення. Під поняттям «правовий статус» він пропонує розуміти сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб, а також державних органів [13, 632]. Загалом, «статус» походить від латинського теміна «status», який перекладається як стан, положення, правове становище громадянина чи юридичної особи [14, с.1023].

Основою діяльності будь-якого органу виконавчої влади є адміністративно-правовий статус, до характеристик якого відносяться:

- точна назва органу, його становище в ієрархії суб'єктів державної влади, питання підпорядкованості;

- мета, завдання і функції органу;

- порядок його утворення, реорганізації та скасування;

- напрямки, форми, методи діяльності та структура органу.

Зміст адміністративно-правового статусу суб'єкта адміністративного права залежить від того, чи є він частиною державного механізму чи ні; яким

видом діяльності він займається; чи є він самостійною одиницею або включений у більш складну організаційну структуру.

На основі розмежування понять «правовий статус» і «адміністративно-правовий статус» патрульної поліції України, автор приходить до висновку про те, що перше поняття більш об'ємне, бо включає в себе поняття адміністративно-правового статусу. Це пояснюється тим, що правовий статус визначає загальне правове становище того чи іншого органу Національної поліції шляхом наділення його комплексом прав і обов'язків.

Адміністративно-правовий статус, з нашої точки зору, індивідуалізує положення будь-якого підрозділу Національної поліції, у даному випадку патрульної поліції, так як визначає не тільки права і обов'язки, а й завдання і функції, організаційну структуру (порядок утворення, реорганізації, ліквідації), структуру управління (питання підпорядкованості, зміну організаційної структури, передачу повноважень), форми відповідальності, компетенцію.

Н. М. Оніщенко визначає правовий статус як систему законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків суб'єкта суспільних відносин [15, с.366].

В. М. Корельський пропонує визначати правовий статус як багатоаспектну категорію, що має загальний, універсальний характер, включає статуси різних суб'єктів правовідносин: держави, суспільства та особи. Також він відображає індивідуальні особливості суб'єктів і реальне положення їх у системі багатоманітних суспільних відносин. На думку автора, правовий статус не може бути реалізований без обов'язків, що кореспондуються правам, без юридичної відповідальності в необхідних випадках, без правових гарантій [16, с.549].

Іншої точки зору дотримується А. В. Малько, він характеризує правовий статус як комплексну інтеграційну категорію, що відображає взаємовідносини суб'єктів суспільних відносин, особи і суспільства, громадянина і держави, індивіда та колективу а також інші соціальні зв'язки [17, с.214].

Потрібно погодитися з позицією Д.М. Бахраха, який виділяє в адміністративно-правовому статусі колективних суб'єктів три основні блоки: 1) цільовий; 2) структурно-організаційний; 3) компетенційний [18, с.283]. Останній є основною частиною адміністративно-правового статусу патрульної поліції України та складається із сукупності владних повноважень щодо певних предметів ведення і носить владний характер. Першим елементом компетенції є права і обов'язки (повноваження пов'язані із здійсненням владних повноважень та участь в управлінських відносинах, в тому числі і право на видання певних актів). Другий елемент компетенції – це підвідомчість, правове закріплення кола об'єктів, на які поширюються владні повноваження.

М. І. Матузов застосовує більш простий підхід до класифікації елементів структури правового статусу та включає лише правосуб'єктність суб'єкта суспільних відносин; принципи конституційно-правового статусу; права і свободи суб'єкта і гарантії їх реалізації; обов'язки та гарантії їх виконання, правовідносини загального типу [19, с.231].

А. М. Колодій та А. Ю. Олійник визначають такі елементи правового статусу: статусні правові норми і правові відносини; суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки; громадянство; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридичну відповідальність [20, с.129].

Загалом, адміністративно-правовий статус патрульної поліції України є складною правовою конструкцією. Виходячи з цього, для повного і всебічного розкриття його змісту доцільно виділити основні елементи і їх співвідношення з головними ознаками органу виконавчої влади як суб'єкта управління. З цією метою слід звернутися до положень, які вироблені наукою адміністративного права.

Орган виконавчої влади, будучи ланкою державного апарату, здійснює в межах своєї компетенції виконавчу і розпорядчу діяльність з метою реалізації функцій держави. На практиці необхідно правовими засобами забезпечити його основні позиції (правовий статус) як суб'єкта державного управління. У цьому

полягає одна з гарантій якості і ефективності діяльності органів виконавчої влади.

Як відомо значення слова «статус» тотожне поняттю «становище». Встановлення адміністративно-правового статусу є однією з форм правового регулювання діяльності суб'єкта. Отже, з метою встановлення специфіки правового положення органу виконавчої влади важливо з'ясувати ознаки органу і визначити відповідні цим ознаками риси його адміністративно-правового статусу. Це дозволить зробити більш переконливий висновок про призначення та роль правового статусу як правової категорії.

З безлічі ознак органу виконавчої влади слід виділити те, що він:

- а) займає певне місце в системі державного механізму;
- б) бере участь у виконанні функцій держави в певній сфері суспільних відносин;
- в) має певну організаційну структуру, яка відповідає меті його діяльності;
- г) має здатність діяти від імені держави в формі виконавчо-розпорядчої діяльності;
- д) наділений публічно-владними повноваженнями.

Для того, щоб орган виконавчої влади був правоздатним, він повинен отримати свій адміністративно-правовий статус, в якому кожна із згаданих ознак отримує правове оформлення і необхідні правові засоби, через які ці ознаки реалізуються на практиці.

Таким чином, виходячи з наведених ознак, можна стверджувати, що адміністративно-правовий статус патрульної поліції України:

- а) визначає її місце в системі правоохоронних органів, встановлених Конституцією України, або в тій чи іншій підсистемі;
- б) фіксує його призначення в системі виконання державних функцій шляхом встановлення основної мети, завдань і функцій;
- в) закріплює певну організаційну структуру і ресурси (або порядок їх формування) шляхом встановлення порядку фінансування, розподілу матеріальних засобів, необхідних для реалізації його завдань і функцій, шляхом регламентації порядку організації роботи;
- г) визначає компетенцію, тобто окреслює коло її прав і обов'язків, необхідних для реалізації мети, завдань і функцій;

статус визначає методи і форми діяльності.

На підставі цього, в адміністративно-правовому статусі патрульної поліції України ми можемо виділити три основні блоки: цільовий; структурно-організаційний та компетенційний.

Обумовлені адміністративно-правовим статусом права і обов'язки патрульної служби орієнтовані на функції і забезпечують її здатність діяти владно, від імені держави по відношенню до підлеглих їй об'єктів управління, а також вчиняти юридичні дії по відношенню до інших органів і організацій, які не перебувають з нею у відносинах підпорядкування. Так виявляється співвідношення основних елементів адміністративно-правового статусу патрульної служби та його головних ознак.

У юридичній літературі зміст та призначення адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади як суб'єкта управління і права визначається по-різному.

Ю.М. Козлов вважає, що правове становище органів державного управління знаходить своє конкретне вираження в їх компетенції. У ній закріплюються завдання, функції, права та обов'язки, форми і методи діяльності цих органів, тобто їх адміністративна правоздатність і дієздатність [21, с.183]. Б.М. Лазарєв трактує компетенцію як право та обов'язок здійснювати певну діяльність. Разом з тим, реалізація таких повноважень суб'єктами правозастосування суворо обмежена рамками закону. Встановлюючи компетенцію того або іншого органу управління, держава уповноважує його на здійснення певних дій, обмежуючи цю діяльність певними рамками [22, с.23].

Розглядаючи питання про адміністративно-правовий статус окремих суб'єктів, Б.В. Росінський акцентує увагу на тому, що норми, що визначають адміністративно-правовий статус державних організацій, закріплюють принципові позиції у взаєминах підприємств та установ з органами державної влади, включаючи й виконавчу [18, с.281]. До компетенції державних органів мають належати: створення державних організацій; визначення предмета і цілей їх діяльності, а також дислокації; затвердження статуту; призначення на посаду

та звільнення з посади керівників; забезпечення їх у встановлених випадках державними замовленнями; реорганізація та ліквідація цих організацій.

Норми, що визначають адміністративно-правовий статус державних організацій встановлюють: заборону на втручання держави та її органів у діяльність організацій; необхідність їх державної реєстрації; порядок здійснення реєстрації та підстави для відмови в реєстрації; обов'язковість ведення бухгалтерської та статистичної звітності, надання державним органам інформації, необхідної для оподаткування та ведення загальнодержавної системи збору і обробки економічної інформації.

Незважаючи на відмінності в адміністративно-правових статусах різних органів виконавчої влади, всім їм, властиві спільні риси правового становища, а саме:

- діяльність органів виконавчої влади завжди підзаконна;
- діяльність органів виконавчої влади носить виконавчо-розпорядчий характер;
- адміністративно-правовий статус органів виконавчої влади завжди визначається нормами законодавчих та інших нормативних актів;
- державно-владний характер діяльності органів виконавчої влади;
- вертикальна підпорядкованість (цей принцип не виключає існування по деяких питанням і горизонтальних субординаційних відносин).

Незважаючи на достатню кількість дисертаційних досліджень, присвячених адміністративно-правовому статусу різних органів і підрозділів органів внутрішніх справ України [9], необхідно констатувати, що в науковій літературі розгляд даного питання зводиться в основному до організаційного та правового статусу зазначених служб і підрозділів, до опису їх завдань та функцій, структури та інших питань, що входять в поняття і зміст адміністративно-правового статусу. Але вони не дають конкретного визначення самого поняття «адміністративно-правового статусу».

Потрібно зазначити, що перш ніж розглядати адміністративно-правовий статус патрульної поліції України, його поняття та елементи, необхідно

розкрити адміністративно-правовий статус Національної поліції, та патрульної служби зокрема, в системі органів виконавчої влади.

Прийняття Закону України «Про Національну поліцію» і подальше видання відповідних підзаконних нормативно-правових актів та відомчих наказів МВС юридично оформило становлення адміністративно-правового статусу патрульної служби МВС України [1; 9; 10; 11; 12].

Потрібно окремо виділити адміністративно-правове закріплення порядку оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі та встановлення порядку виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [23; 24].

Зазначені питання більш детально регулюють адміністративно-правовий статус патрульної поліції України, яка представляє одну з найважливіших підсистем органів і підрозділів Національної поліції.

Відповідно до структури адміністративно-правового статусу патрульної служби у цільовий блок можна віднести: забезпечення публічного порядку і громадської безпеки; забезпечення безпеки осіб, захисту їх прав, свобод та законних інтересів; створення стану захищеності життєво важливих інтересів суспільства, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, нормальних умов життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ, організацій. А також запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням; попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню [12].

Структурно-організаційний блок закріплює організацію діяльності, контроль за діяльністю патрульної служби. Усі ці функції здійснює начальник Департаменту патрульної служби Міністерства внутрішніх справ України. Права та обов'язки начальника Департаменту патрульної служби Міністерства внутрішніх справ визначаються відповідним Положенням.

До повноважень начальника патрульної служби в межах повноважень, на основі та на виконання чинного законодавства входить: видання наказів організаційно-розпорядчого характеру і прийняття рішення, організація та контроль їх виконання.

Компетенційний блок адміністративно-правового статусу патрульної служби закріплений декількома нормативно-правовими актами. Зокрема, Законом України від 2 липня 2015 року «Про Національну поліцію» [1], наказом МВС України від 2 липня 2015 року № 796 «Про затвердження Положення про патрульну службу МВС» [12], наказом МВС України від 7 листопада 2015 року №1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» [23], наказом МВС України, МОЗ України від 9 листопада 2015 року № 1452/735 «Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції» [24].

Таким чином, під адміністративно-правовим статусом патрульної поліції України потрібно розуміти систему законодавчо встановлених та гарантованих державою правових положень, які закріплюють права і обов'язки, завдання і функції, організаційну структуру, структуру управління, форми відповідальності, компетенцію та місце патрульної поліції в структурі Національної поліції України. На підставі цього, в адміністративно-правовому статусі патрульної поліції України пропонуємо виділити три основні блоки: цільовий; структурно-організаційний та компетенційний.

Незважаючи на відмінності в адміністративно-правових статусах різних органів і підрозділів Національної поліції України, всім їм, і патрульній поліції зокрема, властиві спільні риси правового становища, а саме:

- діяльність завжди підзаконна;
- діяльність носить виконавчо-розпорядчий характер;

- адміністративно-правовий статус патрульної служби визначається нормами законодавчих та інших нормативних актів;
- державно-владний характер;
- вертикальна підпорядкованість.

Обумовлені адміністративно-правовим статусом права і обов'язки патрульної поліції орієнтовані на функції і забезпечують її здатність діяти владно, від імені держави по відношенню до підлеглих їй об'єктів управління, а також вчиняти юридичні дії по відношенню до інших органів і організацій, які не перебувають з нею у відносинах підпорядкування. Таким чином проявляється співвідношення основних елементів адміністративно-правового статусу патрульної служби та його основних ознак.

Виходячи з наведених ознак, можна стверджувати, що адміністративно-правовий статус патрульної поліції України: а) визначає її місце в системі правоохоронних органів, встановлених Конституцією України, або в тій чи іншій підсистемі; б) фіксує його призначення в системі виконання державних функцій шляхом встановлення основної мети, завдань і функцій; в) закріплює певну організаційну структуру і ресурси (або порядок їх формування) шляхом встановлення порядку фінансування, розподілу матеріальних засобів, необхідних для реалізації його завдань і функцій, шляхом регламентації порядку організації роботи; г) визначає компетенцію, тобто окреслює коло її прав і обов'язків, необхідних для реалізації мети, завдань і функцій.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року // Урядовий кур'єр від 12 грудня 2015 року. – 2015. – № 146.
2. Гусаров С.М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ: моногр. / С.М. Гусаров. – К. : КНУВС, 2009. – 323 с.
3. Доценко О.С. Основні напрями діяльності поліції зарубіжних країн, основним завданням яких виступає забезпечення громадської безпеки / О. С.

Доценко // Митна справа. – 2014. – № 2(2). – С. 217–221.

4. Конопльов В.В. Управлінські рішення в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ: сутність та організаційно-правові питання підготовки та прийняття: [монографія] / В.В. Конопльов. – Сімферополь, 2006. – 654 с.

5. Курінний Є.В. Правові та організаційні основи діяльності патрульної служби МВС України: навч.-метод. посіб. / Є.В. Курінний, Д.Г. Заброда, Ю.В. Сіроштан. – Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 104 с.

6. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина: монографія / О.В. Негодченко. – Дніпропетровськ: вид. Дніпропетр. ун-ту внутріш. справ, 2003. – 444 с.

7. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А. В. Панчишин // Часопис київського університету права. – №2. – 2010. – С.95–98.

8. Сіроштан Ю. В. Адміністративно-правова діяльність патрульної служби МВС України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю.В.Сіроштан. – Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 202 с.

9. Про органи внутрішніх справ: проект Закону України від 6 квітня 2015 року №2561. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54672

10. Про утворення деяких територіальних органів Міністерства внутрішніх справ: постанова Кабінету міністрів України від 20 травня 2015 року № 314. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/314-2015-%D0%BF>

11. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF/paran177#n177>

12. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: наказ МВС України від 2 липня 2015 року № 796. – [Електронний ресурс]. – режим

доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15>

13. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: / М.: Азъ, 1992. – 955 с.

14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.– Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1427 с.

15. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук [та ін.]; ред. О. В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.

16. Теория государства и права: учебник для вузов / В. М. Корельський, В. Д. Перевалова. – Москва: НОРМА-ИНФА, 2002. – 616 с.

17. Теория государства и права: Учебник для средних специальных учебных заведений / А.В. Малько, В.В. Нырков, К.В. Шундилов. – М.: Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 432 с.

18. Административное право: Учебник для вузов / Д. Н. Бахрах, Б.В. Россинский, Ю.Н. Стариков – 3-е изд., пересмотр, и доп. – М.: Норма, 2007. – 816 с.

19. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов: Издательство Саратовского университета, –1987. – 293 с.

20. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підруч. для студ. ВНЗ та працівників місцевого самоврядування / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : «Правова єдність», – 2008. – 350 с.

21. Козлов Ю.М. Административное право: Учебник / Ю.М. Козлов. – М.: Юристъ, 1999. – 320 с.

22. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления / Б.М. Лазарев – М.: Юрид. лит., 1972. – 280 с.

23. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ МВС України від 7 листопада 2015 року №1395 / Офіційний вісник України від 13 листопада 2015 року. – №88. – ст. 2964. – С.176.

24. Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв

транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: наказ МВС України, МОЗ України від 9 листопада 2015 року № 1452/735 / Офіційний вісник України від 13 листопада 2015 року. – №88. – ст. 2965. – С.217.